

Running head: ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN
KINDEREN

Universiteit Utrecht
Klinische Kinder- en Jeugdpsychologie

Masterthesis

De Ontwikkeling van Nuance in het Mensbeeld van Kinderen

De Invloed van Leeftijd en Geslacht

Claasje van Haagen, 3767914

25 augustus 2016

Begeleider: Annerieke Oosterwegel
Tweede Beoordelaar: Yolanda van Beek

Samenvatting

Over de ontwikkeling van nuance in het mensbeeld van kinderen is weinig bekend. In dit onderzoek wordt nuance geoperationaliseerd als een hoge mate van complexiteit in de organisatie van zelfrepresentaties. Deze thesis onderzoekt de ontwikkeling van nuance bij kinderen van 8 tot 16 jaar verdeeld over twee leeftijdscategorieën. Er is gebruik gemaakt van twee datasets, een van Oosterwegel en Oppenheimer (1993) ($N = 125$) en een nieuw verzamelde dataset ($N = 26$). Er is onderzocht of de mate van nuance toeneemt met de *leeftijd* (1) en of er in deze ontwikkeling *geslachtsverschillen* zijn (2). Uit de Mann-Whitney U-test bleek dat kinderen uit de tweede leeftijdscategorie (12-16 jaar) meer nuanceren dan kinderen uit de eerste leeftijdscategorie (8-12 jaar). Voor geslacht zijn geen significante resultaten gevonden. Resultaten moeten gezien worden in het licht van behandeling en interventie. Het draagt bij aan kennis hoe een psycholoog kan aansluiten op de cliënt, namelijk de mate waarin een kind in staat is gedrag van anderen te begrijpen.

Trefwoorden: ontwikkeling van nuance, mensbeeld, geslachtsverschil, kinderen (8 – 16 jaar)

Abstract

To date, little is known about nuance development in person perception in children. In present study nuance is defined as a high level of complexity in the organization of self-representations. This thesis examines nuance development in person perception in children aged from 8 to 16 years: divided into two categories. Two datasets were used: One of Oosterwegel and Oppenheimer (1993) ($N = 125$) and one new dataset ($N = 26$), collected for present research. It was investigated whether nuance in person perception increases with age (1) and whether there are gender differences (2). The Mann Whitney U-test showed that the second age category (12- 16 years) were more nuanced than children in the first age (8 – 12 years) category. No significant effects have been found for gender differences. Finally, limitations of this study are discussed and recommendations for future research are presented. Results need to be seen in the light of treatment and intervention. It helps psychologist connecting with their clients through knowing to what extend a child is able to understand the behavior of others.

Key-words: nuance development, person perception, sex differences, children (8 – 16 years)

De Ontwikkeling van het Mensbeeld van Kinderen

Het mensbeeld is onderdeel van de conceptuele ontwikkeling en kan omschreven worden als de manier waarop mensen anderen waarnemen en hun handelingen begrijpen. Dit mensbeeld wordt onder andere beïnvloed door leeftijd en persoonlijke ervaring (Schlitz, Vieten., & Miller, 2010; Westermann & Maurer, 2003). Conceptuele ontwikkeling is gedefinieerd als de ontwikkeling van de manier waarop mensen denken en hoe deze manier van denken tot stand komt (Vosniadou, 2002). Deze thesis richt zich op de ontwikkeling van het mensbeeld van kinderen van 8 tot 16 jaar. Echter is het merendeel van onderzoek naar de conceptuele ontwikkeling bij kinderen gericht op het zelfbeeld, niet het mensbeeld. Gezien de zeer beperkte beschikbare informatie over de ontwikkeling van het mensbeeld bij kinderen, zal voor het literatuuronderzoek gebruik worden gemaakt van literatuur over het zelfbeeld.

Neisser (1992) definieert het zelfbeeld als de manier waarop kinderen zichzelf in hun omgeving zien en waarderen. Eerder onderzoek naar het zelfbeeld laat zien dat het zelfbeeld steeds abstracter en complexer georganiseerd wordt naarmate de leeftijd vordert (Harter, 1990, 2003; Harter & Monsour, 1992; Linville 1985, 1987; Westermann & Maurer, 2003). De vraag is of die bevinding te generaliseren is naar het mensbeeld. Wanneer meer bekend is over de ontwikkeling van het mensbeeld van kinderen kunnen professionals beter aansluiten bij hun cliënten. Vanaf wanneer kan een professional beroep doen op het vermogen van een cliënt om gedrag van anderen (gedeeltelijk) te begrijpen? Wat zijn belangrijke momenten in de ontwikkeling van het mensbeeld? Voor ouders en opvoeders kan deze kennis bijdragen aan hun opvoeding. Hoe kunnen ze bijdragen aan een gezonde ontwikkeling van het mensbeeld van hun kind? Deze vragen zijn in huidige maatschappij - waarin kinderen via (social) media dagelijks worden geconfronteerd met extremisme, zwart-wit denken en radicalisering - van belang. Er wordt onderzocht of nuance in het mensbeeld van kinderen toeneemt met de leeftijd en of er een verschil is tussen jongens en meisjes. Nuance is gedefinieerd als een complexe organisatie van representaties, deze definitie wordt later toegelicht.

Het Zelfbeeld

De ontwikkeling van een conceptualisatie van de eigen persoon beschrijft Harter (2003) als die van zelfrepresentaties. Deze kunnen worden onderverdeeld in concrete en abstracte zelfrepresentaties. Een aantal concrete zelfrepresentaties gebundeld, wordt een abstracte(re) zelfrepresentatie genoemd: 'Hard kunnen rennen', 'Goed kunnen hockeyen' en 'Goed kunnen voetballen' vormen bijvoorbeeld de abstractere zelfrepresentatie 'sportief'.

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

Zelfrepresentaties rijpen met de leeftijd en ontwikkelen door (vaak sociale) ervaringen. Deze ontwikkeling vindt plaats door wisselwerking tussen differentiatie en integratie (Harter, 2003). Rafaeli-Mor en Steinberg (2002) verwijzen naar *differentiatie* als de mate waarin een cognitief domein verschillende elementen bevat en naar *integratie* als de mate waarin er samenhang is binnen een cognitief domein en tussen cognitieve domeinen. Als dit wordt vertaald naar de organisatie van zelfrepresentaties zorgt differentiatie er aan de ene kant voor dat een abstractere representatie uit meerdere concrete representaties bestaat. Hoe hoger de mate van differentiatie, hoe meer concrete representaties een abstractere representatie omvat en hoe complexer deze georganiseerd is. Aan de andere kant zorgt differentiatie voor onderscheid tussen de abstractere representaties binnen het zelfbeeld, bijvoorbeeld: ‘sportief’, ‘sociaal’ en ‘intelligent’. Integratie zorgt enerzijds voor samenhang tussen concrete representaties binnen een abstractere representatie, zoals in het voorbeeld eerder omschreven: De abstractere representatie ‘sportief’ kan bestaan uit de concretere representaties ‘hard kunnen rennen’, ‘goed kunnen hockeyen’ en ‘goed kunnen voetballen’. Anderzijds zorgt integratie er op niveau van het zelfbeeld voor dat de verschillende abstractere representaties een betekenisvol beeld van de eigen persoon vormen: ‘Ik ben een sportief, sociaal en intelligent persoon’. In het vervolg zal naar een hoge mate van complexiteit – een hoge mate van differentiatie en integratie - in de organisatie van representaties verwezen worden als *nuance*.

Factoren van invloed op de ontwikkeling van nuance

Leeftijd en ervaring. Naarmate de leeftijd vordert, worden kinderen vaardiger om - onder invloed van ervaringen - met behulp van kennis, herinneringen en verwachtingen meerdere aspecten van het zelfbeeld te construeren zodat de belangrijkste ervaringen vertegenwoordigd worden in het zelfbeeld (Neisser, 1992; Schlitz, et al., 2010; Westermann & Maurer, 2003). Hiervoor blijkt het geheugen, en met name het associatief geheugen, van belang te zijn aangezien representaties hierin liggen opgeslagen (Linville, 1985; 1987). Dit geheugen zorgt ervoor dat mensen zich bepaalde elementen (o.a. ervaringen en kennis) kunnen herinneren wanneer ze beschikking hebben over slechts een (gedeeltelijk) kenmerk van dit element (Goldstein, Thaler, Allen, & Luther, 2014; Raaijmakers, 1984). Voor dit geheugen geldt: Hoe ouder iemand is, hoe meer ervaring iemand heeft en hoe gedifferentieerder en daarmee complexer het associatieve netwerk (Barendrecht, 2012; De Bruijn, 1999; Goldstein et al., 2014; Raaijmakers, 1984).

De ontwikkeling van zelfrepresentaties blijkt van concrete beschrijvingen van uiterlijk waarneembaar gedrag naar steeds abstractere interne (psychologische) observaties te lopen

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

(Harter, 1990, 2003; Harter & Monsour, 1992). Deze ontwikkeling is verbonden met ontwikkelingsstadia en de cognitieve capaciteiten van het kind (Harter, 1990; Westermann & Maurer, 2003). Zowel Harter (1990) als Fischer (1980) omschrijven deze ontwikkeling aan de hand van ontwikkelingsstadia en ontwikkelingslevels. Harter (1990) gebruikt hiervoor de ontwikkelingsstadia van Piaget:

In de *concreet-operationele fase* (7 tot 11 jaar) vindt een verschuiving plaats van concrete naar abstracte omschrijvingen van zelfrepresentaties, waarbij interpersoonlijke representaties (i.e. sociaal, vriendelijk, betrouwbaar enz.) steeds belangrijker worden. Verschillende concrete zelfrepresentaties die eerst niet geïntegreerd werden in een abstractere zelfrepresentatie, worden dat nu wel. Dit zorgt ervoor dat er meer generaliserende uitspraken gedaan kunnen worden over het zelfbeeld (Harter, 1990). Vervolgens worden in de *formeel operationele fase* (vanaf 11 jaar) concrete en abstracte zelfrepresentaties, die betrekking hebben op het eigen psyche, omschreven als abstracties van het zelfbeeld. Voorbeelden hiervan zijn: motivaties, wensen, overtuigingen en emoties. Pas in deze fase wordt een persoon geleidelijk in staat om tegenstrijdige concrete zelfrepresentaties te integreren in een abstractere zelfrepresentatie, bijvoorbeeld: ‘Ik ben goed in hockey’, ‘Ik kan hard rennen’ en ‘Ik ben *niet* goed in voetbal’, ‘Toch ben ik sportief’ (Harter, 1990; Oosterwegel & Oppenheimer, 2002).

Anders dan Harter (1990) omschrijft Fischer (1980) in zijn *Skill Memory Theory* tien ontwikkelingslevels waarvan de drie middelste zich richten op de ontwikkeling van zelfrepresentaties: Het begint met twee verschillende basisrepresentaties *a* en *b* die gescheiden van elkaar bestaan tot het moment dat zich een gebeurtenis voordoet waarbij de twee afzonderlijke representaties met elkaar gelinkt moeten worden tot een nieuwe abstractere representatie; $d (a * b = d)$. Deze abstractere representaties kunnen vervolgens ook met elkaar gelinkt worden tot een nog abstractere representatie. Op deze manier worden er steeds complexere representaties gevormd. Rond de leeftijd van twaalf jaar ontstaan volgens Fischer (1980) voor het eerst abstractere representaties waarbinnen tegengestelde concrete representaties verenigd worden. Hoe ouder iemand is hoe langer deze ‘formule’ en hoe complexer representaties georganiseerd zijn. Om deze reden zal *leeftijd* gebruikt worden als maat voor ervaring.

Samenvattend blijkt dat representaties van kinderen complexer georganiseerd worden met de leeftijd als gevolg van de wisselwerking tussen differentiatie en integratie (Harter, 1990; 2003, Fischer, 1980; Linville, 1985, 1987; Westerman & Maurer, 2003). In de formeel operationele fase worden tegenstrijdige representaties (zoals: aardig en onaardig) voor het

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

eerst geïntegreerd in één abstractere representatie (Harter, 1990). Volgens Fischer (1980), maar ook Oosterwegel en Oppenheimer (2002), zijn kinderen vanaf 12 jaar hiertoe langzamerhand in staat. Op basis van deze bevindingen wordt verwacht dat kinderen meer gaan nuanceren naarmate ze ouder worden en dat de leeftijd van 12 jaar mogelijk een belangrijke leeftijd is in de ontwikkeling van nuance in het mensbeeld van kinderen.

Geslacht. Voor zelfrepresentaties blijkt een inhoudelijk verschil tussen jongens en meisjes van dezelfde leeftijd. Jongens vinden zichzelf, vergeleken met meisjes, beter op het gebied van sport, probleemoplossend vermogen en wiskunde. Meisjes vinden zichzelf, vergeleken met jongens, beter op het gebied van verbale vaardigheden, betrouwbaarheid en eerlijkheid (Marsh, 1989; Marsh & Ayotte, 2003). Dit verschil kan omschreven worden als een verschillend gebruik van abstractere zelfrepresentaties (meisjes: subjectiever en interpersoonlijke vaardigheden) en concrete zelfrepresentaties (jongens: objectiever en uiterlijk waarneembare vaardigheden). De concretere zelfrepresentaties waar jongens gebruik van maken, vragen om een objectievere waardering (i.e. alles of niets; ongenueeender) dan de abstractere, subjectievere omschrijving waar meisjes gebruik van maken. Zo kan een jongen bijvoorbeeld niet ‘goed’ en ‘slecht’ zijn in voetbal (i.e. concrete representatie), maar een meisje wel aardig en onaardig (i.e. abstractere representatie), dit is waarschijnlijk situatie gebonden. Hoe subjectiever een representatie, hoe meer elementen meegenomen kunnen worden in de overweging voorafgaande aan de beoordeling. Met andere woorden: Een subjectievere representatie vraagt om een complexere overweging voorafgaande aan de beoordeling dan een objectieve representatie. Op basis van deze redenering wordt verwacht dat meisjes een genueender mensbeeld hebben dan jongens van dezelfde leeftijd.

Onderzoeksvragen

Deze thesis richt zich allereerst op de vraag of nuance in het mensbeeld van kinderen zich ontwikkelt met de leeftijd. Hierbij is de verwachting dat kinderen genueender worden naarmate de leeftijd vordert (Barendrecht, 2012; De Bruijn, 1999; Fischer, 1980; Goldstein et al., 2014; Harter, 2003; Harter & Monsour, 1992; Linville, 1985, 1987; Raaijmakers, 1984; Westermann & Maurer, 2003). Daarnaast wordt onderzocht of jongens en meisjes verschillen in de mate van nuance in het mensbeeld (Jacobs, Lanza, Osgood, Eccles, & Wigfield, 2002; Marsh, 1989; Marsh & Ayotte, 2003). Hiervoor wordt verwacht dat meisjes een genueender mensbeeld hebben dan jongens van dezelfde leeftijd.

Methode

In deze thesis is een relatief onbekend gebied onderzocht. Voordat geïnvesteerd werd in nieuw onderzoek, is besloten aan de hand van bestaande data te onderzoeken of de verwachtingen überhaupt bevestigd kunnen worden. Hiervoor is gebruikt gemaakt van de longitudinale data van Oosterwegel en Oppenheimer (1993). Aangezien deze data relatief oud zijn, is voor deze thesis nieuwe data verzameld om te onderzoeken of huidige onderzoeksvragen, die gaan over kinderen anno 2016, te beantwoorden zijn aan de hand van de oorspronkelijke data (i.e. Oosterwegel & Oppenheimer, 1993). Er is gekozen voor een cross-sectioneel design, omdat dit als voordeel heeft dat het weinig tijd in beslag neemt en gemakkelijk is uit te voeren. Gezien de korte tijd waarin huidig onderzoek opgezet en uitgevoerd moest worden, was dit wenselijk.

Participanten

Het onderzoek is afgenomen bij 151 participanten (52,3% meisje, $M_{leeftijd} = 11.77$) in de leeftijd van 8 tot 16 jaar. Uit het onderzoek van Oosterwegel en Oppenheimer (1993) zijn van het totaal aantal participanten ($N = 158$, 8 tot 21 jaar) 125 participanten gebruikt voor huidig onderzoek in de leeftijd van 8 tot 16 jaar (53.6% meisje, $M_{leeftijd} = 11.69$) en is bij 26 participanten (48% meisje, $M_{leeftijd} = 12.12$) het onderzoek van Oosterwegel en Oppenheimer (1993) herhaald (zie Tabel 1). Participanten uit beide onderzoeken zaten op school in een buurt met een gemiddeld tot hoge sociaaleconomische status (SES). Alle middelbare scholieren uit beide datasets volgden onderwijs op havo-, atheneum-, of gymnasiumniveau. Enkel participanten waarvan ouders toestemming hadden gegeven, deden mee aan het onderzoek. In het onderzoek van Oosterwegel en Oppenheimer (1993) zijn participanten benaderd via hun scholen, het onderzoek is op school afgenomen in een apart lokaal. De participanten in huidig onderzoek zijn geworven op basis van het eigen netwerk van de onderzoeker, het onderzoek is bij de participanten thuis afgenomen in een aparte kamer.

Procedure en meetinstrumenten

Nuance. Om nuance in het mensbeeld inzichtelijk te maken, is de participanten gevraagd zichzelf te vergelijken met de vier voor hen belangrijkste personen in hun leven (opvoeder(s) en beste vriend of vriendin). Gevraagd werd om negen overeenkomsten en verschillen te noemen. Dit is als volgt uitgevraagd: Onderzoeker (O): *Wat is een overeenkomst (of verschil) tussen jou en je beste vriend?* Participant (P): *We zijn beiden aardig.* De negende vergelijking werd door Oosterwegel en Oppenheimer (1993) gevraagd ter controle van validiteit voor het beantwoorden van een andere onderzoeksvraag dan in huidige thesis. De laatste vergelijking is in huidige thesis op dezelfde manier meegenomen in

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

de analyses als de andere acht. Het uitvragen van dergelijke vergelijkingen (representaties) zijn een manier om in kaart te brengen hoe een persoon anderen ziet en waardeert (i.e. mensbeeld). De kwalitatieve omschrijving van deze vergelijkingen zijn een manier om nuance in het mensbeeld in kaart te brengen.

Vervolgens is voor iedere vergelijking (i.e. verschil of overeenkomst) gevraagd wat daar het tegenovergestelde van was: O: *Wat is het tegenovergestelde van aardig zijn?* P: *Onaardig zijn*. Deze negen eigenschappen met hun tegenstellingen, zijn in een 18 x 18-matrix gezet die de participanten in verhouding tot elkaar moesten scoren op een 5-punts Likertschaal (1 ‘passen helemaal niet bij elkaar’ en 5 ‘passen heel erg goed bij elkaar’) (zie Bijlage 1 voor een voorbeeld). Dit werd als volgt uitgevraagd: O: *Kan je tegelijkertijd aardig en onaardig zijn?* P: *Nee, dat kan niet*. Dit werd beoordeeld met een 1. Voor jonge kinderen noemde de onderzoeker iedere vergelijking, oudere kinderen konden dit zelfstandig na het geven van een voorbeeld door de onderzoeker.

Variabelen

Afhankelijke variabele.

Nuance. Tijdens dit onderzoek, is er geen meetinstrument gevonden voor nuance. Een mogelijke manier om nuance te meten is aan de hand van de volgende redenering tot stand gekomen: In de eerder besproken 18 x 18 - matrix zijn tegengestelde representaties op een 5-punts Likertschaal in verhouding tot elkaar gescoord. Een ongenuanceerd persoon zal op deze schaal eenduidiger gebruik maken van scores dan een genuanceerder persoon. Daarnaast zal een ongenuanceerd persoon voornamelijk en vaker het ergens volkomen ‘mee (on)eens zijn’ dan een genuanceerd persoon. Een genuanceerd persoon daarentegen zal waarschijnlijk – naast deze uiterste scores – gevarieerder gebruik maken van de tussenliggende scores: 2, 3 en 4 (‘passen niet zo goed’, ‘passen een beetje’ en ‘passen tamelijk goed’). Aangezien de scores 1 en 5 multi-interpretabel zijn, namelijk: Ze kunnen zowel een genuanceerd als ongenuanceerd beeld weergeven, wordt het veelvuldiger gebruik van de middelste drie cijfers op 5-punts Likertschaal gezien als uniek voor het geven van een genuanceerd beeld en zal gebruik worden gemaakt van deze drie cijfers als mogelijke manier om nuance te meten (zie Bijlage 2 voor grafische weergave).

Ter illustratie kan het eerder genoemde voorbeeld worden gebruikt van de tegengestelde representaties aardig en onaardig: Een ongenuanceerd persoon denkt ‘zwart-witter’ dan een genuanceerd persoon en zou als mogelijk antwoord op de vergelijking tussen ‘aardig en onaardig’ kunnen geven: ‘Iemand is aardig óf onaardig, niet beide tegelijk’. Hij zou deze twee tegengestelde representaties niet (kunnen) verenigen in een persoon, zoals

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

Harter (1990) en Fischer (1980) dat omschrijven. Een score op de 5-punt Likertschaal die bij dit voorbeeld past is een '1'. Een genuanceerd persoon maakt mogelijk een complexere en uitgebreidere afweging alvorens hij een antwoord geeft. Een voorbeeld van een antwoord van een genuanceerd persoon bij deze vergelijking kan zijn: 'Een aardig persoon kan onaardige dingen doen (en vice versa), dat hangt van de situatie af'. Een score op de 5-punt Likertschaal die bij dit voorbeeld kan passen is een '3'. Waar voor een extreem ongenueanceerd persoon iemand louter aardig of onaardig is, kan voor een genuanceerder persoon een aardig persoon ook onaardige dingen doen en vice versa.

De variabele *nuance* is als volgt gevormd: Per participant is de frequentie per cijfer (1, 2, 3, 4 of 5) geturfd. Aangezien 1 en 5 multi-interpretabel zijn en 2, 3 en 4 uniek voor het geven van een genuanceerd beeld, zijn de geturfdde frequenties van 1 en 5 en de geturfdde frequenties van 2, 3 en 4 samengevoegd in twee variabelen. Deze laatste is gebruikt om *nuance* mee te meten en was de afhankelijke variabele voor huidig onderzoek.

Onafhankelijke variabelen.

Leeftijdscategorieën. Zowel de oorspronkelijke als nieuwe data zijn na verzameling opgesplitst in twee leeftijdscategorieën: 8 tot 12 jaar en 12 tot 16 jaar (zie Tabel 1). Door de leeftijdscategorieën te splitsen op 12 jaar, kan onderzocht worden of er voor het mensbeeld dezelfde ontwikkeling geldt als voor het zelfbeeld.

Tabel 1

Omschrijving van Participanten

		Oosterwegel & Oppenheimer (1993)			Van Haagen (2016)		
		M	St. dev.	Totaal N	M	St. dev.	Totaal N
<i>Leeftijds- categorie</i>	8-12	9.85	.13	69	9.80	.31	13
	12-16	13.96	.17	56	14.45	.25	13
	Totaal	11.69	.21	125	12.12	.50	26

Statistische analyses

Door middel van een Sharipo-Wilk-test is onderzocht of *nuance* normaal verdeeld was. Hiervan was geen sprake waardoor non-parametrisch is getoetst. De oorspronkelijke data zijn gevalideerd aan de hand van de nieuwe data doordat per leeftijdscategorie is gekeken of de gemiddelde scores op *nuance* (significant) verschilden tussen de datasets (Allen & Bennett, 2010; Field, 2009). Omdat de onafhankelijke variabele, namelijk een van

de twee datasets, uit twee niveaus bestond en non-parametrisch is getoetst, is gebruik gemaakt van de Mann-Whitney U-test (MWU). Wanneer hieruit bleek dat de twee datasets per leeftijdscategorie significant van elkaar verschilden, stond de validiteit van de oorspronkelijke data ter discussie.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn de oorspronkelijke en nieuwe data met elkaar vergeleken. Om dit te bewerkstelligen zijn beide datasets los van elkaar geanalyseerd. Omdat ook hier beide onafhankelijke variabelen uit slechts twee variabelen bestonden en non-parametrisch is getoetst, is gebruik gemaakt van de MWU-test (Allen & Bennett, 2010; Field, 2009). Aangezien enkel hoofdeffecten zijn onderzocht, zijn alle analyses ter beantwoording van de onderzoeksvragen los van elkaar uitgevoerd.

Resultaten

Valideringsanalyse oorspronkelijke en nieuwe dataset

Uit de MWU-test bleek er een significant verschil te zijn voor de eerste leeftijdscategorie ($N = 82$) tussen de oorspronkelijke ($Mean Rank = 43.99$, $n = 69$) en nieuwe data ($Mean Rank = 28.31$, $n = 13$): $U = 277.00$, $z = -2.18$, $N = 82$, $p = .029$. Voor de tweede leeftijdscategorie ($N = 69$) bleek geen significant verschil tussen de oorspronkelijke data ($Mean Rank = 36.94$, $n = 56$) en de nieuwe data ($Mean Rank = 26.65$, $n = 13$): $U = 255.50$, $z = -1.67$, $N = 69$, $p = .096$) (zie Bijlage 3 voor Tabel). Ondanks deze bevinding is ervoor gekozen de analyses uit te voeren. De reden hiervoor is dat er dusdanig weinig bekend is over de ontwikkeling van nuance in het mensbeeld van kinderen dat deze thesis, al dan niet exploratief, wil bijdragen aan nieuwe kennis over dit onderwerp. Resultaten moeten door deze bevinding wel met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Analyses ter beantwoording van de onderzoeksvragen

Ontwikkelt nuance in het mensbeeld zich met de leeftijd? Voor de oorspronkelijke data ($N = 125$) bleken uit de MWU-test significante verschillen tussen de eerste ($Mean Rank = 54.15$, $n = 69$) en tweede leeftijdscategorie ($Mean Rank = 73.90$, $n = 56$) voor de mate van nuance: $U = 1321.50$, $z = -3.03$, $N = 125$, $p = .002$, tweezijdig. Dit effect kan worden omschreven als gemiddeld ($r = -.27$) (Cohen, 1988). Ook voor de nieuwe data ($N = 26$) bleken de eerste ($Mean Rank = 9.42$, $n = 13$) en de tweede leeftijdscategorie ($Mean Rank = 17.58$, $n = 13$) significant van elkaar te verschillen voor de mate van nuance: $U = 31.50$, $z = -2.72$, $N = 26$, $p = .005$, tweezijdig. Dit effect kan worden omschreven als groot ($r = -.55$) (Cohen, 1988). De effectgrootten zijn negatief, maar moeten als volgt gelezen worden: De MWU-test rangschikt scores van laag naar hoog. Dit betekent dat de groep met het laagste

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

gemiddelde, de groep met de meeste lage scores is. De negatieve effectgrootte verwijst hier naar de afname van de lagere frequentie van de scores 2, 3 en 4 met de leeftijd (Field, 2009). Dit betekent dat de negatieve waarden een positieve relatie laten zien tussen leeftijd en de geturfde frequentie van de cijfers 2, 3 en 4: Met de leeftijd neemt de score van 2, 3 en 4 toe voor zowel de oorspronkelijke als de nieuwe data.

Is er een geslachtsverschil in de ontwikkeling van nuance in het mensbeeld? Voor de oorspronkelijke data bleken geen significante verschillen tussen meisjes (*Mean Rank* = 62.87, *n* = 67) en jongens (*Mean Rank* = 63.15, *n* = 58) voor de mate van nuance: $U = 1934.50$, $z = -.042$, $N = 125$, $p = .966$, tweezijdig. Ook voor de nieuwe data ($N = 26$) bleken geen significante verschillen tussen meisjes (*Mean Rank* = 14.71, *n* = 12) en jongens (*Mean Rank* = 12.46, *n* = 14) voor de mate van nuance: $U = 69.50$, $z = -.747$, $N = 26$, $p = .462$, tweezijdig.

Discussie

Deze thesis richtte zich op de ontwikkeling van nuance in het mensbeeld bij kinderen. Onderzocht is of nuance toeneemt naarmate de leeftijd vordert en of er verschillen zijn tussen jongens en meisjes in de mate van nuance. Op basis van de onderzoeken van Harter (1990; 2003) en Linville (1985; 1987) werd nuance eerder in dit onderzoek gedefinieerd als een hoge mate van complexiteit in de organisatie en omschrijving van representaties. Met andere woorden kan nuance in het mensbeeld omschreven worden als de mate van complexiteit waarmee een persoon in staat is om anderen en hun gedrag te begrijpen.

Op basis van de resultaten kan gezegd worden dat kinderen in de oudere leeftijdscategorie (12-16 jaar) meer nuanceren dan kinderen uit de jongere leeftijdscategorie (8-12 jaar). De MWU-test laat een significante toename zien voor zowel de nieuwe als de oorspronkelijke data. Het verschil in effectgrootten tussen de oorspronkelijke en nieuwe data is mogelijk te verklaren door de kleine steekproef van de nieuwe data. De scores van participanten hebben hierdoor meer invloed op het gemiddelde van een groep dan wanneer er sprake is van een grote steekproef, zoals bij de oorspronkelijke data het geval was (Button et al., 2013). Een alternatieve verklaring kan wellicht gevonden worden in het gegeven dat kinderen anno 2016 een mobiele telefoon krijgen. Een mobiele (smart) telefoon maakt het voor kinderen mogelijk om gemakkelijk aan informatie – zoals nieuwsberichten, facebook enzovoorts – te komen. Niet al deze informatie past bij de leeftijd van het kind op dat moment waardoor ze met problemen geconfronteerd kunnen worden waarvoor ze nog helemaal geen oplossing – zoals Fischer (1980) deze omschrijft - ontwikkeld hebben. Dit kan

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

er mogelijk voor zorgen kinderen anno 2016 in vergelijking met kinderen anno 1993 voorlopen in hun ontwikkeling van nuance. De leeftijd dat kinderen een mobiele telefoon krijgen, valt vaak samen met het moment dat ze naar de middelbare school gaan: Rond 12 jaar (Hendrix, 2014). Desalniettemin komen de bevindingen overeen met de verwachtingen gebaseerd op literatuur over de ontwikkeling van het zelfbeeld (Donahue et al., 1993; Harter, 1990; 2003; Linville, 1985; Oosterwegel & Oppenheimer, 2002; Schlitz et al., 2010; Westermann & Maurer, 2003) en kan worden gezegd dat nuance in het mensbeeld van kinderen toeneemt van de eerste naar de tweede leeftijdscategorie.

Geslachtsverschillen zijn, tegen de verwachtingen, niet significant bevonden. Marsh (1989) en Jacobs en collega's (2002) vonden verschillen in de omschrijving van representaties tussen jongens en meisjes in het zelfbeeld. Het zou kunnen zijn dat meisjes subjectievere eigenschappen belangrijk vinden bij zichzelf, maar niet bij anderen waardoor er objectievere omschrijvingen naar voren komen wanneer ze zichzelf moeten vergelijken met anderen. De bevindingen zijn immers gebaseerd op literatuur over het zelfbeeld en niet op literatuur over het mensbeeld, ondanks dat deze twee constructen onderdeel zijn van dezelfde conceptuele ontwikkeling zijn ze natuurlijk niet hetzelfde wat kan resulteren in een onverwachte uitkomst. Daarnaast kan een mogelijke verklaring gevonden worden in de wijze waarop nuance gemeten is in huidig onderzoek. De manier waarvan in huidig onderzoek gebruik is gemaakt, is niet de enige manier, maar bedacht nadat er geen gestandaardiseerd meetinstrument gevonden kon worden voor het meten van nuance in het mensbeeld. Mogelijk brengt deze manier van meten niet goed de geslachtsverschillen in de mate van nuance in het mensbeeld in kaart, maar enkel de ontwikkeling. Een mogelijk betere manier om een geslachtsverschil te onderzoeken in toekomstig onderzoek is door specifieker te focussen op bepaalde domeinen zoals: sociale vaardigheden, sport, fysiek voorkomen enzovoort. Door jongens en meisjes verschillen en overeenkomsten op dezelfde domeinen te laten omschrijven tussen zichzelf en belangrijke personen in hun leven, worden overeenkomsten en verschillen voor dit domein zichtbaar zodat 'appels met appels' en 'peren met peren' vergeleken kunnen worden. Hierdoor ontstaat mogelijk een duidelijker en nauwkeuriger beeld van de verschillen in het mensbeeld tussen jongens en meisjes.

Een eerste tekortkoming is dat gebruik is gemaakt van een cross-sectioneel design. Een longitudinaal design maakt ontwikkelingen beter zichtbaar. Ten tweede kwamen alle participanten uit beide datasets uit een buurt met een gemiddeld tot hoge SES. Uit onderzoek blijkt dat kinderen van ouders met een hoge SES vaak een hoger IQ hebben dan kinderen van ouders met een lage SES, omdat ouders met een hoog SES over het algemeen meer tijd en

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

aandacht investeren in de ontwikkeling van hun kind (Tucker-Drob, Rhemtulla, Harden, Turkheimer, & Fask, 2010). Dit kan er mogelijk toe hebben geleid dat de kinderen uit beide datasets beter ontwikkeld en genuanceerder waren vergeleken met leeftijdsgenootjes uit buurten met een lage SES. Daarnaast betekent dit dat huidig onderzoek niet gegeneraliseerd worden naar kinderen uit buurten met een lage(r) SES. Als laatste verschilde de setting waarin de matrix en vragenlijst werden afgenomen tussen het onderzoek van Oosterwegel en Oppenheimer (1993) en de nieuw verzamelde data. Kinderen zullen zich thuis wellicht meer op hun gemak voelen dan op school, wat andere antwoorden kan opleveren.

Voor toekomstig onderzoek wordt aanbevolen gebruik te maken van een longitudinaal design, zeker gezien de bevestiging van de voornaamste onderzoeksvraag, namelijk dat nuance toeneemt van de eerste naar de tweede leeftijdscategorie in het mensbeeld van kinderen. Daarnaast zou onderzoek met kleinere leeftijdscategorieën of absolute leeftijden nauwkeuriger het verloop van de ontwikkeling kunnen aantonen. Deze aanbevelingen zouden bijdragen aan nauwkeurigere resultaten over de ontwikkeling van nuance in het mensbeeld van kinderen. Als uitbreiding op huidig onderzoek zou in de toekomst onderzocht kunnen worden of voor hogere leeftijdscategorieën nog meer nuance geldt door de 5-puntschaal (zoals weergegeven in Bijlage 3) uit te breiden met meerdere keuzemogelijkheden naar bijvoorbeeld een 7-punts of 10-puntschaal.

De bevinding dat de hogere leeftijdscategorie meer nuance laat zien, heeft praktische implicaties voor het psychologisch werkveld. Kinderen uit de hogere leeftijdscategorie zijn beter aan te spreken op het reflectieve vermogen om gedrag van andere te begrijpen in verhouding tot hun eigen gedrag en vice versa. Deze kennis stelt professionals in staat om aan te sluiten op de mate van nuance in het mensbeeld van hun cliënten waardoor het vermogen van de cliënt om gedrag van anderen te begrijpen minder snel over- of ondervraagd wordt. Hiertoe behoort een voorbeeld dat een psycholoog beseft dat een kind van tien in mindere mate in staat is om tegengestelde eigenschappen of gedragingen (bijvoorbeeld: aardig en onaardig zijn) te integreren zijn in één persoon dan een kind van 14. Voor een kind van tien is iemand ‘aardig’ of ‘onaardig’. Voor een kind van 14 is dit minder eenduidig: Iemand is niet enkel ‘aardig’ of ‘onaardig’. Een ‘aardig persoon’ kan ook ‘onaardige dingen’ doen en vice versa. Gedrag van anderen wordt door deze kinderen anders geïnterpreteerd: Respectievelijk minder en meer genuanceerd. Deze hogere mate van nuance stelt een ouder kind in staat anderen en hun gedrag met meer complexiteit te begrijpen.

Literatuurlijst

Allen, P., & Bennett, K. (2010). PASW statistics by SPSS: A practical guide version 18.0.

Melbourne: Cengage Learning Australia.

Barendrecht, H. (2012). Het bewustzijnsmodel van N. G. de Bruijn. Radboud Universiteit,

Nijmegen.

De Bruijn, N. G. (1999). A model for associative memory, a basis for thinking and

consciousness. In P. van Emde Boas J. (Red.), *Automata, Languages and*

Programming, Proceedings of the 26th International Colloquium, ICALP '99,

Prague, volume 1644 of Lecture Notes in Computer Science, pages 74–89. Springer,

1999

Button, K. S., Ioannidis, J. P. A., Morkysz, C., Nosek, B. A., Flint, J., Robinson, E. S. J., &

Munafò, M. R. (2013). Power failure: Why small sample size undermines the

reliability of neuroscience. *Nature Reviews Neuroscience*, *14*, 365 – 376.

doi:10.1038/nrn3475

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioural sciences* (2nd ed.). Hillsdale,

JN: Erlbaum.

Donahue, E. M., Robins, R. W., Roberts, B. W., & John, O. P. (1993). The divided self:

Concurrent and longitudinal effects of psychological adjustment and social roles on

self-concept differentiation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *64*, 834-

846. doi:10.1037//0022-3514.64.5.834

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage Publications.

Fischer, K. W. (1980). A theory of cognitive development: The control and construction of

hierarchies of skills. *Psychological Review*, *87*, 477-531.

Goldstein, G., Thaler, N. S., Allen, D. N., & Luther, J. F. (2014). Developmental aspects and

neurobiological correlates of working and associative memory. *Neuropsychology*, *28*,

1 – 10. doi:10.1037/neu0000053

- Harter, S. (1990). Developmental differences in the nature of self-representations: Implications for the understanding, assessment, and treatment of maladaptive behaviour. *Cognitive Therapy and Research, 14*, 113-142.
- Harter, S., & Monsour, A. (1992). Developmental analysis of conflict caused by opposing attributes in the adolescent self-portrait. *Developmental Psychology, 28*, 251-260.
- Harter, S. (2003). The development of self-representations during childhood and adolescence. In Leary, M. R., & Tangney, J. P. (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp. 610-642). New York, NY: Guilford Press.
- Hendrix, H. (2014). Typhone.nl onderzoekt: Kinderen met een GSM. Verkregen van www.typhone.nl
- Jacobs, J. E., Lanza, S., Osgood, D. W., Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Changes in children's self-competence and values: Gender and domain differences across grades one through twelve. *Child Development, 73*, 509 – 527.
doi:10.1111/1467-8624.00421
- Linville, P. W. (1985). Self-complexity and affective extremity: Don't put all of your eggs in one cognitive basket. *Social Cognition, 3*, 94–120. doi:10.1521/soco.1985.3.1.94.
- Linville, P. W. (1987). Self-complexity as a cognitive buffer against stress-related illness and depression. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*, 663–676.
doi:10.1037/0022-3514.52.4.663.
- Marsh, H. W. (1989). Age and sex differences in multiple dimensions of self-concept: Preadolescence to early adulthood. *Journal of Educational Psychology, 81*, 417-430.
doi:10.1037/0022-0663.81.3.417
- Marsh, H. W., & Ayotte, V. (2003). Do multiple dimensions of self-concept become more differentiated with age? The differential distinctiveness hypothesis. *Journal of*

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

Educational Psychology, 95, 687 – 706. doi:10.1037/0022-0663.95.4.687

Neisser, U. (1992). The development of consciousness and the acquisition of skill. In Kessel,

F. S., Cole, P. M., Johnson, D. L., & Hakel, M. D. (Eds.), *Self and consciousness:*

Multiple perspectives (pp. 1-19). NY, USA: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Oosterwegel, A., & Oppenheimer, L. (1993). *The self-system: Developmental changes*

between and within self-concepts. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates

Oosterwegel, A., & Oppenheimer, L. (2002). Jumping to awareness of conflict between self-

representations and its relation to psychological wellbeing. *International Journal of*

Behavioral Development, 26, 548-555. doi:10.1080/01650250143000535

Raaijmakers, J. G. W. (1984). Het geheugen. *Kennis, Mens en Computer*. Universiteit (pp.

69-77). Lisse: Swets & Zeitlinger.

Rafaeli-Mor, E., & Steinberg, J. (2002). Self-complexity and well-being: A review and

research synthesis. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 31-51.

doi:10.1207/S15327957PSPR0601_2

Schlitz, M. M., Vieten, C., & Miller, E. M. (2010). Worldview transformation and the

development of social consciousness. *Journal of Consciousness Studies*, 17, 18-36.

Tucker-Drob, E. M., Rhemtulla, M., Harden, K. P., Turkheimer, E., & Fask, D. (2010)

Emergence of a gene x socioeconomic status interaction on infant mental ability

between 10 months and 2 years. *Psychological Science*, 22, 125–133.

doi:10.1177/0956797610392926

Vosniadou, S. (2002). Mental models in conceptual development. In Magnani, L., &

Nersessian, N. J. (Ed.), *Model-Based Reasoning* (353-368).

doi:10.1007/978-1-4615-0605-8_20

Westermann, G. M. A., & Maurer, J. M. G. (2003). Het integratie differentiatie-model (id-

model): Een brug tussen hulpvrager en hulpverlener. *Kind en Adolescent*, 24, 66-72.

doi:10.1007/BF03060878

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

Bijlagen

Bijlage 1

Voorbeeld van 18 x 18 matrix van een 13-jarig meisje uit het onderzoek van Oosterwegel en Oppenheimer (1993)

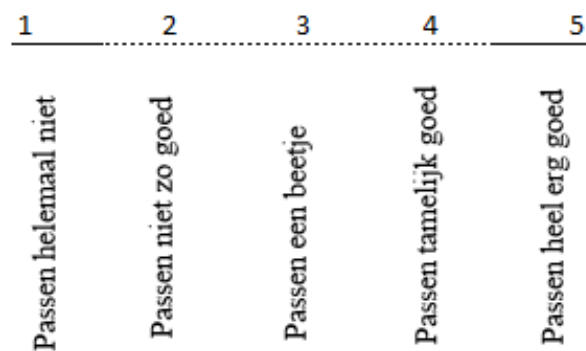
	Dezelfde smaak hebben	Oud zijn	Voor mening uitkomen	Houden van tv kijken	Houden van handbal	Ouders gescheiden	Houden van lezen	Houden van dieren	Op school zitten	Niet dezelfde smaak hebben	Jong zijn	Niet voor mening uitkomen	Niet van tv kijken houden	Niet houden van handbal	Ouders zijn bij elkaar	Niet houden van lezen	Niet houden van dieren	Op een andere school zitten
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1a	2a	3a	4a	5a	6a	7a	8a	9a
1	Dezelfde smaak hebben	4	4	5	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4	4	4	4	4
2	Oud zijn		4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4	4	4	4
3	Voor mening uitkomen			4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4	4	4
4	Houden van tv kijken				4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4	4
5	Houden van handbal					4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4	4	4
6	Ouders gescheiden						4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4	4
7	Houden van lezen							4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	4
8	Houden van dieren								4	4	4	4	4	4	4	4	1	4
9	Op school zitten									4	4	4	4	4	4	4	4	1
1a	Niet dezelfde smaak hebben										4	4	4	4	4	4	4	4
2a	Jong zijn											4	4	4	4	4	4	4
3a	Niet voor mening uitkomen												4	4	4	4	4	4
4a	Niet van tv kijken houden													4	4	4	4	4
5a	Niet houden van handbal														4	4	4	4
6a	Ouders zijn bij elkaar															4	4	4
7a	Niet houden van lezen																4	4
8a	Niet houden van dieren																	4
9a	Op een andere school zitten																	

Passen de eigenschappen bij elkaar?

1 = passen helemaal niet
 2 = passen niet zo goed
 3 = ze passen een beetje
 4 = ze passen tamelijk goed
 5 = ze passen heel erg goed

Bijlage 2

Figuur ter illustratie van nuance

Figuur 1: Nuance is aangegeven met stippellijn

ONTWIKKELING VAN NUANCE IN HET MENSBEELD VAN KINDEREN

Bijlage 3

Tabel Valideringsanalyse

Resultaten Valideringsanalyse MWU

<i>Leeftijdscategorie</i>		<i>Nuance</i>
8-12 jaar	MWU	277.000
	Z	-2.179
	Sig. (2-zijd)	.029
12-16 jaar	MWU	255.500
	Z	-1.665
	Sig. (2-zijd)	.096

Nuance Scores per Leeftijdscategorie voor oorspronkelijke en Nieuwe data

<i>Leeftijdscategorie</i>		<i>Oorspronkelijk & Nieuwe data</i>	<i>N</i>	<i>M Klassen</i>	<i>Som Klassen</i>
8-12 jaar	<i>Nuance</i>	Oorspronkelijk	69	43.99	3035.00
		Nieuw	13	28.31	368.00
		Total	82		
12-16 jaar	<i>Nuance</i>	Oorspronkelijk	56	36.94	2068.50
		Nieuw	13	26.65	346.50
		Total	69		

a. Groeperingsvariabele: *oorspronkelijke en nieuwe data*